

Deum per illas agere. 2° Immediatè autem agit, quia etiam per sese et virtutem suam influit in talem actionem seu effectum.

410. — THESIS II. *Concursus divinus, qui est simultaneus, fit per modum actionis, imò est aliquo modo ipsa causæ secundæ actio quatenus a Deo immediatè procedit.*

Nota I. Concursus Dei in se spectatus est actio immanens seu ipsa Dei voluntas; dum consideratur ratione effectus, transeuntì sequivalet actioni, et est aliquid ad extra. De hoc concursu transeunte in creatura recepto agitur.

Nota II. Hic concursus naturalis non potest esse aliquid aliud quam actio vel principium actionis; nam præter hæc duo nihil reperitur in causa efficiente, ut efficiens est, quod rationem concursus habere possit. Non desunt auctores, recentiores Thomistæ præsertim, qui tenent illum concursum, diversum ab auxilio gratiæ, esse aliquid per modum principii. Contra hanc sententiam, præsentem thesım propugnamus.

Probatür prima pars: Concursus est aliquid per modum actionis. Concursus Dei, quatenus est aliquid ad extra, debet per se ac immediatè influere in actionem creaturæ: agitur enim de concursu adequato; et revera actio causæ secundæ, non secus ac effectus quilibet, habet aliquid entitatis participatæ, ac proinde hæc ratione a Deo manans. Atqui actio creaturæ, a Deo sic immediatè prodians, non potest esse aliquid ad suum terminum tendens, quominus simul concursus, qui in ea includitur, ut ad eundem terminum tendens concipiatur. Ergo haberi debet ut aliquid tendens ad suum terminum, seu aliis verbis, concurrat, per modum actionis.

Probatür secunda pars: Concursus est ipsa actio causæ secundæ, quatenus etiam a Deo immediatè pendet. Est sententia communior, cui tamen plures reluctantur. Concursus est aliquid per modum actionis. Atqui actio, quæ est ipse effectus prout actu fit, est numero unica et indivisibilis respectu causæ primæ et secundæ. Si alia enim esset actio Dei et alia actio creaturæ, Deus cum creatura reapse

non concurreret, et effectus immediatè a Deo non procederet. Ergo.

411. — *Corollarium.* Causa prima concipitur ut causa totalis, dum causa secunda concipitur etiam ut causa totalis, sed dependens et primæ obnoxia. Effectus seu hæc unica actio, est aliquid indivisibile ordinem dicens ad utramque causam, et extendit utraque causa totalis est, et suo modo totum effectum causat.

* De præmotione physica Thomistarum.

412. — Celebris est inter philosophos et theologos controversia, utrum præter simultaneum concursum requiratur insuper influxus aliquis quo Deus causas secundas moveat et determinet ad agendum, earumque actiones præveniat prioritate naturæ et causalitatis.

Thomistæ ab angelici Doctoris mente deviantes, ut dicunt eorum adversarii, præmotionem physicam induxerunt, qua Deus omnes actiones creaturarum sive necessarias sive liberas præmovere per quamdam applicationem physicam et realem ad agendum. Nisi adesset hæc divina præmotio, nulla propterea, juxta ipsos, foret creaturarum actio. Hæc præmotio, quatenus actionem præcedit eamque determinat, seu potentiam activam ex indifferenti reducit ad actum determinatum, dicitur prædeterminatio. Prædeterminatio ergo seu præmotio est aliquid virtutem actioni creaturæ. Deus ad effectus quoscunque immediatè concurrat, etiam communicando causis secundis virtutem specialem, a qua egreditur immediatè actio causæ secundæ.

Quænam sit natura hujus præmotionis seu virtutis impertitæ? id non uno modo traditur a variis assertoribus hujus opinionis. 1° Juxta Estium, est ipsa creaturæ actio, ut a Deo prius procedens prioritate naturæ quam concipiatur a causa secunda procedere. 2° Juxta Joannem a S. Thoma, est qualitas potentie activæ tributa, sed transiens cum ipsa operatione causæ secundæ et ab eadem distincta, qua prima causa movet, determinat et impellit secundam ad agendum. 3° Donique juxta perosque Thomistas, prædeterminatio est aliquid ens (non actio causæ secundæ aut qualitas activa) incompletum, cum operatione causæ secundæ transiens, et ejus virtutem activam com-

plens ad operandum. Quid sit illud ens? id non omnino distinctè explicant.

413. — *THESIS. Præmotio physica non est admittenda.*

Probatnr. Sententia quæ adstruit rem prorsus inutilem, libertati create nocivam, divinæ sanctitati plus minusve repugnantem, eliminanda est. Atqui talis videtur sententia quæ præmotionem physicam adstruit. Ergo præmotio physica non est admittenda.

1° Est *inutilis*, nam sine tali præmotione, causa secunda est proxime disposita ad agendum cum ordinario Dei concursu, qui etiam sufficit ad explicandam essentiali causæ secundæ subordinationem respectu primæ. Ergo videtur inutilis, ac proinde eliminanda, juxta effatum Scholæ: Entia non sunt multiplicanda sine necessitate.

2° Est *noxia libertati*. Libertas consistit in indifferentia, quæ voluntas potest agere, vel non agere, et hunc vel illum actum pro libito et arbitrato exercere. Atqui illa prædeterminatio physica hanc indifferentiam perimit, siquidem ante omnem voluntatis consensum hanc facultatem determinat ad actum. Ergo ex hoc secundo capite est etiam eliminanda.

3° *Repugnat sanctitati Dei*. Hæc præmotio physica, ut dicunt adversarii, Deum auctorem peccati facit; id enim erunt, ut corollarium, ex superiori parte probationis. Ergo sententia Thomistarum sustineri nequit.

Verum Thomista acriter repellunt has eriminationes, hoc præcipuè fulti axiomate: Deus movet unumquodque secundum proprietatem ejus. Porro cum agitur de causa libera, Deus, ut aiunt, voluntatem movet ad hoc ut deliberet, et per electionem se determinet. Ergo non destruit libertatem, nec proinde Dei sanctitati repugnat; imò rejecta hac prædeterminatione, Deus non esset amplius causa prima (1).

At argumentum non cogit; nam si Deus concursus dat ad modum voluntatis, debet dare auxilium natura sua indifferens ad diversos actus, siquidem libertas componi nequit cum determinatione ad unum. Hinc sicut voluntas

(1) Vide Goudin, *Metaph.*, q. iv.

libera est indifferens, ita concursus debet esse indifferens non autem prædeterminans. Sed fusior de hac re disputatio ad Theologiam supernaturalem pertinet.

ARTICULUS II.

De causa finali.

I. De notione causæ finalis.

414. — Nomen *finis* metaphoricum est, desumiturque, ait Frassen, ab ipsis agrorum terminis. Ut enim limites, agrum, sic finis operationem agentis terminat: quo sensu ab Aristotele accipitur pro eo quod movet agens ad agendum. Finis ergo est *id propter quod* vel *ad quod aliquid fit*.

415. — *THESIS I. Finis est vera ac proprie dicta causa.*

Probatnr. Illud est causa propter quod alterum est. Atqui effectus est propter finem: sic, v. gr., propter *sanctitatem* est sumptio medicinæ. Ergo finis est vera et propriè dicta causa.

Major constat: illud enim est causa per quod respondetur ad questionem *propter quid* res sit; porro huic questioni respondetur per causam finalem.

Minor etiam patet. Finis enim verè movet agens ad operandum, ita quòd si non moveret, agens non ageret, nec proinde feret effectus. Ergo, etc.

416. — *THESIS II. Omne agens agit propter finem.*

Nota I. Omnibus rebus præstitutus est aliquis finis in quem quæque, licet diversè, suis actionibus tendunt.

1° Quædam agentia *formaliter* agunt propter finem: ea sunt quæ finem cognoscunt sub ratione finis, uti omnia agentia ratione prædita.

2° Quandoque agens tendit in finem non cognoscendo finem, ut finem, neque *proportionem* mediorem cum fine, sive in eum proprio motu, sive alieno dirigatur; tunc *materialiter* agit propter finem, uti bruta et agentia sensu destituta, quæ ab Auctore nature ducuntur. Sed bruta, ut ait S. Thomas, in finem tendunt *executive et apprehen-*

sic, quia aliquam finis cognitionem habent : v. gr., equus querens pabulum ; dum agentia sensu destituta *executive* tantum finem appetunt : sic sagitta se habet ad scopum.

Nota II. In propositione assertitur omnia agentia sive sensu destituta, sive sensu et intellectu prædita agere propter finem.

Probatur. Agere propter finem, idem est ac habere aliquid suæ operationi præfixum, in quod tendat impetus agentis. Atqui cuiuscumque agentis motus ad certum aliquem effectum tendit, siquidem non indifferenter se habet ad multa, seu non omnes effectus sunt ei indifferentes. Ergo omnia agentia agunt propter finem.

417. — THESIS III. *Finis in ordine causarum est prima, non tamen ut terminans, sed ut movens.*

Probatur prima pars. Prima dici potest ea causa quæ non potest subtrahi, quin aliæ corruant. Atqui subtractio sine agens non operaretur. Ergo, etc.

Probatur secunda pars. Verumtamen finis hic non consideratur ut terminans, nam sub hoc respectu non est causa. Etenim omnis causa, sub ea ratione qua causa est, intelligitur esse prior suo effecti. Sed finis, ut terminans operationem, non intelligitur ut prior illa operatione : sanitas, v. gr., est aliquid sumptione medicinæ posterius. Ergo finis ut *terminans* non est causa, ac proinde ut *movens tantum causat*.

418. — THESIS IV. *Qui vult finem, velle debet et media.*

Probatur. Non potest finem reapse velle, qui ea sine quibus finis haberi nequit, velle recusat. Atqui hæc sunt media. Ergo qui non vult media sine quibus finem assequi non potest, finem, saltem in quantum finem, realiter non vult.

II. De variis divisionibus causæ finalis.

419. — Finis dividitur 1° in finem objectivum et finem formalem, seu *finem quo*. Finis *objectivus* est res in qua ratio boni desiderati invenitur. Finis *formalis* est ipsa rei adeptio. Sic finis objectivus avari est pecunia ; finis *formalis* est pecuniæ possessio.

2° Finis etiam dividitur in finem qui et in finem cui. Finis *qui* est ipsum bonum propter quod fit actio : v. gr., sanitas in curatione. Finis *cui* est subiectum cui bonum illud volumus : v. gr., homo cui procuratur sanitas.

3° Dividitur in finem operis et in finem operantis, seu, aliis verbis, in finem *intrinsecum* et finem *extrinsecum*. Finis *operis* est id ad quod opus natura sua ordinatur : v. gr., finis actûs sanandi est sanitas. Finis *operantis* est id quod agens intendit : v. gr., lucrum pro actu operarii. In agentibus naturalibus seu necessariis idem est finis operis et finis operantis ; sed in agentibus liberis sæpe inter hos fines est diversitas : finis enim architecture est habitatio, dum finis architecti est lucrum, fama, etc.

4° Dispositur in finem proximum, intermedium et ultimum.

Finis *ultimus* is est propter quem cætera volumus, ipsum verò propter se tantum : ad ulteriorem finem hic non ordinatur. At id dupliciter intelligi potest : vel enim ad aliud non ordinatur *ab operante*, et sic sanitas est finis ultimus quem intendit æger qui medicinam ebibit ; et hic finis dicitur ultimus *secundum quid* ; vel non ordinatur *ex se et natura sua*, et tunc dicitur finis ultimus *simpliciter* : sic Deus est verè omnium finis ultimus, quia ad Deum omnia ordinantur, dum ipse ad nullum aliud ordinem dicit.

Finis *intermedius* est id propter quod aliquid volumus, et quod ulterius vel ab operante vel ex se ordinatur.

Finis *proximus* est id quod proximè et immediatè intenditur.

Ex : Quando quis corpus suum affligit propter virtutem, quam querit ut placeat Deo. Deus est finis ultimus hujus coercionis, *virtus*, finis intermedus, denique *refrenatio passionum* est finis proximus.

Finis proximus est medium ad finem intermedium ; hic autem est etiam medium ad finem ultimum : unde in tantum habent rationem cause finalis in quantum habent rationem medii.

420. — In hac ordinatione mediorum respectu unis ultimi, qui est ratio propter quam media amantur et adhi-

bentur, duplex ordo distingui debet : ordo *intentionis* et ordo *executionis*.

In ordine intentionis, id quod primum intenditur est finis, dum in ordine executionis primum est medium magis remotum respectu finis. Hinc effatum Scholasticorum : *Quod est primum in intentione est ultimum in executione*.

Intentio enim est actus voluntatis qui circa finem et media versatur ; porro voluntas intendit primum finem, ad cuius ademptionem tantum vult media. Atqui executio non nisi per media adipiscitur finem. Ergo finis, qui est ultimus in executione, est primus in intentione. Ex. : Architectus qui domum ædificare vult, debet etiam velle ædificationem parietum, coadunationem lapidum et cæmenti, etc. Primum quod intendit, est finis seu domus ut ædificata ; vult proinde extructionem parietum, et propter hanc voluntatem vult coadunationem lapidum. Sed in ordine executionis, debet primum coadunare lapides, postea extruere parietes, ac denique totam domum perficere. Finis ultimus igitur est id quod primum existit in intentione, licet ultimum veniat in executione.

ARTICULUS III.

De causa materiali et formali.

I. De materia.

421. — Materia est id ex quo aliquid fit. Universum sumpta concepitur ut imperfectum quid et indifferens ad multas determinaciones ; generatim igitur in aliquo composito est *res perficienda*.

Materia a Scholasticis trifariam distingui solet : materia ex qua, in qua, circa quam. 1° Materia *ex qua* dicitur id omne ex quo tanquam ex subjecto fit aliquid ; sicut ex auro fit statua. 2° Materia *in qua* dicitur id in quo, tanquam in subjecto, forma recipitur ; sic nix est albedinis sibi inherens materia in qua. 3° Materia *circa quam* dicitur id omne circa quod agens aliquid operatur ; sic lignum et materia circa quam ignis agit.

Materia etiam dividitur in primam et secundam. Materia dicitur *prima*, quando consideratur prout est in

se, et quatenus nec aliqua forma vestitur, nec ad formam recipiendam aliquibus prævisi dispositionibus afficitur. *Secunda* vero nominatur dum aliqua forma aut dispositionibus ad eam recipiendam induitur.

Materia physica prima dicitur *subjectum primum*, ut distinguatur a quolibet composito, ac proinde est substantia physice incompleta, a *forma substantiali* determinabilis ad faciendum corpus naturale.

422. — THESIS. *Materia rationem habet verè cause.*

Probatur. Causa dicitur quidquid aliquo modo influit in productionem alicujus effectus. Atqui materia est omnino requisita in illo composito quod dicitur effectus, adeoque influit in esse ipsius : v. g. marmor influit in esse statue Cesaris. Ergo materia rationem habet verè cause.

Effectus resultans ex materia et forma est compositum constans ex utroque principio unum aliquid constituyente, ac proinde in *illo composito* fit mutua communicatio propriæ entitatis tum materie, tum formæ.

423. — *Scholium.* Quando materia consideratur respectu formæ que *ab ipsa non educitur*, non est causa materialis, sed tantummodo conditio ut illa fiat : v. gr. corpus humanum respectu animæ est quidem subjectum, non vero causa materialis.

424. — Materie et formæ causalitas est influxus quo simul unite concurrunt ad constituendum compositum, illa per modum subjecti *actuali*, hæc per modum, formæ *actuantis*. Hic influxus est realis et physicus, nam istæ causæ sunt verè physicae.

II. De forma.

425. — Forma est id quod materiam perficit seu determinat ad quandam perfectionem. Inde in aliquo composito est *res perficiens*, quapropter solet definiri : *id per quod aliquid fit*, nempe id quo materia determinatur in aliquo genere entitatum ; unde dicitur etiam *ratio essentialis* seu compositi. A scholasticis quandoque *actus* appellatur, quia composito dat ut actu sit tale ens.

426. — Hæc forma dividitur in *artificialem*, qualis est forma statue ex marmore, et in *naturalem*, ut anima. Hæc

iterum duplex est : alia est *accidental*is, quæ advenit composito seu subjecto constituto, ut color ; alia est *substantial*is, quæ advenit materiæ ut cum ea compositum *substantiale* constituat : puta, animus humanus.

Forma substantialis generatim definitur : *Substantia physicè incompleta materiam determinans ad faciendum cum ea corpus naturale*. Forma substantialis est physicè incompleta, sed completa metaphysicè ; suo enim genere constat et differentia. De hac forma fusiùs agemus in Cosmologia.

Iste formæ omnes sunt et dicuntur *physica*.

427. — Sed præter has formas aliæ enumerari debent :

1° Formæ *metaphysicæ*, quæ abstractione mentis ut formæ concipiuntur. Quando res una eademque intelligitur diversis conceptibus quorum unus in hac re refert aliquid ut perficiendum aut determinandum, et alter exhibet id quod perficit et determinat, hic conceptus respectu alterius vicem formæ gerit, V. gr., in definitione alieius rei, *genus* representat aliquid determinabile, ac proinde habetur ut materia perficienda ; *differentia* est id quod determinat, ac proinde est forma perficiens materiam.

2° Formæ *analogicæ*. « In composito ex partibus inter se grantibus, formæ dicuntur respectu cæterarum partes illa, quæ cæteris complementum afferre videntur. Ita caput in homine... Universim id quod rei ad plura in differenti tribuit destinationem, usum, efficaciam determinatam, forma dicitur per analogiam. Hoc pacto pro-malgitio dicitur forma legis, et theologi in sacramentis materiam et formam distinguunt. » (P. Tongiorgi, *Ont.*, 307, 3^a).

428. — THESIS. *Forma saltem physica est causa propriè dicta.*

*Probat*ur. Compositum a sua forma habet ut sit id quod est (241) ; forma enim dat composito esse tam essentialitè quam existentitè, illudque constituit in certo gradu certum. Atqui id quod alicui dat ut sit tale ens, profectò in illius esse influit, et idcirco habet rationem cause. Ergo forma est vera causa.

III. De causa exemplari.

429. — Ad causam formalem revocari potest causa exemplaris, quatenus hujus causalitas in hoc solum consistit quòd per imitationem passivam concurrit ad dandum similem formam et speciem effectui. Veruntamen exemplar ad causam efficientem revocatur a Suarezio et aliis communiter, quia concurrit ad opus in quantum artificem reddit aptum ad agendum ; conspirat enim *dirigendo* ; itaque est quadam causa efficiens moralis. Sed prætermissa disputatione hæc, qua querunt utrum exemplar magis propriè dicatur causa efficiens quam causa formalis, indolem cause exemplaris breviter explanabimus.

Quod vero ad nomen attinet, *exemplar* idem significat ac *idea* : « Idea græcè, ut ait S. Thomas post S. Augustinum, idem est ac forma vel species, in lingua latina. » Potest ergo exemplar definiri : *conceptus obiectivus in cuius similitudinem fit aliquid opus ex intentione operantis*. Diximus *conceptus obiectivus*, nam est forma mente præconcepata quam agens respicit et intuetur, dum operatur ; est simul conceptus et objectum conceptum ; et revera dum imitationem exemplaris querit agens, ejus conceptus formalis, terminantur ad hunc conceptum obiectivum.

Planiori modo potest etiam describi causa exemplaris : *id ad quod respicit agens dum operatur, ut ad ejus imitationem producat effectum*.

Ex his definitionibus constat sola agentia intellectua prædita exemplaribus ideis ut posse. Patet etiam hæc agentia eminenter effectus perfectionem præcontinere.

430. — Duplex solet distingui exemplar 1° aliud *externum*, ut est imago vel scriptura oculis objecta, quæ imitanda proponitur, et 2° aliud *internum*, quod anima seu mente formatur. Exemplar internum habet propriè et per se causalitatem veram, nam exemplar externum nonnisi per internum causalitatem exemplaris habet. Prima definitio, quam tradidimus, respicit solum exemplar internum.

431. — Thesis *Exemplar est vera causa.*

Probatur. Ars ad opera artificialia concurret ut vera causa. Atqui concurrere nequit nisi per exemplar quod operans dirigitur in suo opere. Ergo exemplar ad opera arte facta concurret ut vera causa.

CAPUT V.

DE ENTIIUM PERFECTIONIBUS.

432. — Perfectio dicitur id omnequod ens aliquo modo complet; perficere idem sonat atque ex integro facere; et ideo aliquid dicitur perfectum quia integrum. Realitates igitur quibus ens obtinet suum complementum, partiales ejus perfectiones constituent, quarum cumulus constituit perfectionem totalem.

Ratio perfecti ex postulat ut enti nihil desit vel 1° secundum esse proprium, vel 2° secundum naturalem inclinationem ad finem. Est igitur perfectum tum 1° ens quod finem assequitur tum 2° ens aptum fini assequendo.

Hinc regula omnis perfectionis est finis; hæc regula est *simplex* vel *composita*, prout ens habet unum finem vel plures fines coordinatos.

Perfectio reapse a bonitate non distinguitur; nam ens prout aliquam habet realitatem, dicitur bonum, et pariter vi hujus realitatis seu perfectionis dicitur perfectum.

433. — Totalis perfectio entis est vel relativa vel absoluta. Dicitur *relativa* quando in aliquo genere continetur; uocatur etiam *qualificativa* ac *gradualis*; dicitur *absoluta* quando est supra omne genus et in ipsa entis ratione. Hæc perfectio *entitativa* seu *transcendentalis* est integritas rei constantis omnibus quæ desiderantur ad ejus constitutionem in ratione talis entis; et hæc convenit *omni* prorsus enti;

Perfectiones partiales sunt vel simplices, vel mixtæ, seu *secundum quid*: sunt *simplices* quando earum conceptus nullam involvit imperfectionem; v. g. intelligentia, justitia, sapientia, etc. Perfectiones dicuntur *mixtæ* quando in suo conceptu aliquam continent imperfectionem; v. g., facultas ratiocinandi.

Perfectio relativa habet gradus, ac proinde potest esse vel major vel minor, sive extensivè, sive intensivè. *Extensivè* major est 1° quando prestantioribus realitatibus con-

stituitur; 2° quando finis est sublimior. Est *intensivè* major quando 1° est ad finem assequendum magis idonea, atque 2° cumulatius possidet propria sui generis.

434. — Jamvero perfectiones entium *generaliores* quæ ad objectum ontologiæ pertinent, possunt considerari 1° quoad ipsam realitatem, 2° quoad existentiam existentidique modum. Ens enim, ut constat ex dictis (267), potest concipi 1° prout est quamdam realitas; 2° prout existit; quocirca dici potest perfectum quatenus illi nihil deest sive in ordine *realitatis*, sive in ordine *existentiæ*.

Hinc caput præsens de perfectionibus entium in duos articulos dividemus.

ARTICULUS I.

De entium perfectionibus quoad realitatem.

435. — Ens aliquod spectatum in se, seu præ realitate qua constat, est realitas quædam vel simplex vel composita; in hoc ultimo casu exhibet aliquod totum ex partibus coalescens. Ens etiam aliquod concipi potest ut habens aliquam realitatem infinitam, et tunc ejus perfectio est *infinitas*, vel ut habens realitatem finitam, et tunc ratio finiti constituit ejus perfectionem. His de causis disserere hoc loco 1° de simplici et composito, 2° de infinito et finito expedit.

§ I. De composito et simplici.

I. De composito.

436. — Compositio accipi potest 1° *activè*, nempe pro unitione unius cum altero, et dici solet compositio *ad hæc*, 2° *passivè*, pro re ipsa effecta, nempe *pro uno ex pluribus resultantè*, et appellatur compositio *ex his*, et est ipsum compositum.

Ens ergo compositum est *id omne quod ex pluribus constat simul junctis*. Potest ergo compositum in plura resolvi.

437. — Compositio triplex distingui solet, realis seu physica, logica et metaphysica.

1° Compositio dicitur *physica* quando exurgit ex par-

tibus realiter diversis; ejus ergo componentia sunt realiter distincta (99 1°, et 386 1°); v. gr. animus et corpus in homine. Itaque ad compositionem physicam tria requiruntur: 1° unitas realis, 2° distinctio realis inter partes componentes, 3° concursus illorum extremorum ad unum, et unio in illo uno.

2° Compositio dicitur *logica* quando coalescit ex partibus sola cogitatione distinctis; v. g. ex genere et differentia sumptis formaliter, nempe ut sunt prædicabilia (49).

3° Compositio dicitur *metaphysica* quando exsurgit ex partibus distinctione formali discriminatis.

Compositiones ex essentia et esse, ex suppositalitate et natura, sunt compositiones metaphysicæ.

III. De simpliciter.

438 — Simplex, quod composito opponitur, per hujus negationem definitur. Sed compositum partibus coalescit sive *actu*, sive potentia distinctis, si est compositum physicum, et sola ratione, si est compositum logicum aut metaphysicum; et exinde aliquid dicitur *physicè* simplex quando non constat partibus realiter aut potentialiter diversis, dum ens dicitur *metaphysicè* simplex, quando nec *re* nec *ratione* potest in partes resolvi, licet distinctiones rationis admittere possit. Hinc simplex erit *id omne quod pluribus non constat*.

439. — Simpliciter et compositio possunt considerari in aliquo genere, v. g., in genere substantiæ, in genere qualitatis, etc. Simpliciter, quæ nullo modo resolvi potest, dicitur *absoluta*, et ideo non est in aliquo genere.

Simplex in quodam genere est aliquo modo divisibile: licet enim non possit resolvi juxta eam rationem qua dicitur simplex, veruntamen sub alio respectu potest esse divisiō obnoxium: v. g. substantia simplex, ut animus, est divisibilis secundum plures facultates; aurum, quoad speciem substantiæ, non est aliquid compositum ex variis metallis: spectata igitur sola ratione substantiæ, aurum potest dici simplex, licet ratione quantitatis, sit aliquid compositum. Ergo *simplex ab inextenso differt*.

440. — THESIS. *Notio simpliciter merè negativa non est.*

Probat. Notio simpliciter aliquam præ se fert positivam realitatem quæ compositionem excludit; v. g. actus animi simpliciter sunt quedam realitates positivæ, quas refert sensus intimus. Atqui realitates positivæ quæ compositionem excludunt, non sunt perfectiones sola exclusionem compositionis constantes. Ergo notio simpliciter merè negativa non est, sed simul constat aliqua positio et aliqua negatio.

§ II. De finito et infinito.

441. — Finitum, juxta vim nominis, idem est ac limitibus circumscriptum, ac proinde finitum dicitur ens, *quod limites habet*. Infinitum idem est ac limitibus expers, et exinde defini potest: *Id quod limites non habet*. Igitur finitum et infinitum important, primum, affirmationem, et secundum, negationem limitis.

Ad veram sive finiti, sive finiti notionem nobis comparandum, sedulo quaerere debemus, *quid est limes?* Idea limitis duo involvit: 1° affirmationem aliquam 2° alicui negationi admixtam; significat enim simul aliquam realitatem et defectum ulterioris perfectionis in ea. Est ergo ex parte *positiva*, nam nihilum per se non habet limites; ut sit limes, requiritur realitas limitata. Est ex parte *negativa*, nam confinium importat exclusionem alicujus ulterioris perfectionis.

442. — Finitum potest considerari in aliquo genere perfectionis, aut sub sola ratione communi finiti, quæ omnibus prorsus entibus, quocumque modo limitatis, competat: et tunc dicitur *finitum in communi, seu abstracte ac simpliciter sumptum*.

Finitum in aliquo genere, seu finitum *aliquid*, est hoc ens reale quod tales limites determinatos habet.

Finitum *simpliciter sumptum* est ipse conceptus abstractus omnium entium realium, aut possibilium, certos limites habentium. Ens finitum, sic absolute sumptum, non est unum simpliciter, sed tantum secundum abstractionem, seu communem rationem: plures autem ac varias rationes entium finitorum sub se comprehendit.

443. — Infinitum aliud est actu, aliud potentia infini-

tum, prout omnem perfectionem actu habet, vel in ratione perfectionis sine fine angeri potest. Primum a veteribus appellabatur infinitum *categorematicum*, et alterum, *syn-categorematicum*, quod proprio nomine vocatur *indefinitum*. Indefinitum propriè non est sine fine, sed *sine fine finitum*, quatenus semper capax est ulterioris incrementi, ac proinde semper limitatum respectu hujus adventitiæ perfectionis.

Infinitum syncategorematicum fieri potest tripliciter, scilicet vel *additione*, aut *deductione*, ut in numero; vel *successione*, ut in tempore et motu; vel *divisione*, ut in continuo.

444. — THESIS I. *Infinitum actu nequit mensurari quocumque modo.*

Probat. Mensuratio fit successivis applicationibus unitatis. Atqui hæc successiva applicatio habet rationem numeri finiti. Ergo infinitum nequit mensurari quin sit simul finitum et infinitum. Constat enim applicationem hanc habere rationem finiti, quia fit per jugem additionem, cujus *norma* est mensura *finita*.

445. — *Corollarium.* Exinde patet notionem infiniti non haberi per continuam additionem finiti; secus infinitum, præterquam quòd esset aliquid compositum, limitibus non vacaret; nam talis additio perfectioni *terminate* non nisi terminatam adjungeret perfectionem. Ergo falsa est opinatio Lockii putantis conceptum infiniti efformari per terminabilem seriem et accretionem finitarum perfectionum.

446. — THESIS II. *Differentia finiti ab infinito non potest esse aliquid finitum.*

Probat. Si hæc differentia finita finito addita constitueret infinitum, duæ quantitates finite infinitam æquarent, ac proinde infinitum mensurari posset. Ergo ex falsitate consequentis patet falsum esse antecedens.

447. — THESIS III. *Multitudo actu infinita repugnat.*

Probat. Si multitudo esset actu infinita, cumulus unitatum quibus constat, deberet esse infinitas. Atqui id repugnat. Ergo nulla multitudo actu infinita.

Probat. minor. Ille numerus infinitus non differret a numero immediatè præcedenti et finito, nisi *unitate*, seu ultimo incremento. Ergo differentia inter finitum et infinitum una tantum unitate constaret, quòd manifestam importat absurditatem.

448. — *Corollarium.* Hinc, 1° repugnat extensio realis infinita et tempus reale actu et ex omni parte infinitum.

2° Quantitates infinitæ mathematicorum non constituunt infinitum actuale, sed solummodo connotant quantitatem finitam in se, quas tamen est terminus inexcuperabilis aliqujus seriei infinitæ: hic terminus nullam habet communem mensuram cum elementis quibus constat ipsa series; et propter hanc improprietatem, hæc series, quantumvis protracta, ad hunc terminum nunquam devenire potest. Hinc respectu hujus legis incrementi aut decrementi dici potest infinitum, licet in se sit aliquid finitum, quod cum unitatibus alterius ordinis mensurari potest; sed cum norma seriei quam claudit, mensurari nequit.

449. — THESIS IV. *Notio finiti non fundatur in prævia infiniti notione.*

Nota. Plato, Cartesius, Fenelon et alii censuerunt finiti notionem nonnisi per infiniti conceptum cognosci. Finitum enim aliquam importat limitationem, ac proinde cognosci nequit, nisi limes quo determinatur, sit prius cognitus. Porro, juxta laudatos auctores, limitatio finiti non posset inveniri nisi in infinito; nam aliquid a semetipso non limitatur. Inde finiti notio in prævia infiniti notione fundaretur.

His præmissis, ad probationem thesis aggregimur.

I. Eatentis notio finiti necessario fundaretur in prævia notione infiniti, quatenus obtineri non posset nisi ope hujus præviæ notionis. Atqui notio finiti revera aliter obtineri potest, seu notionem infiniti non necessario subaudit. Ergo finitum sine prævia infiniti notione cognoscere valeamus.

Major non potest negari ab adversariis, nam ipsam refert rationem qua adstruunt necessitatem præviæ notionis infiniti.

Minor tantum probari debet. Finiti notio, ut antea diximus, duo importat, scilicet entitatem aliquam, et limitem hujus entitatis, seu negationem ulterioris realitatis (541).

Porro 1° nihil vetat quominus aliquam *realitatem* cognoscamus sine hac prævia notione infiniti : et hoc libenter fatentur adversarii.

2° *Negatio*, quam importat notio finiti potest etiam facillimè explicari sine prævio conceptu infiniti. Etenim *limes* non importat nisi negationem alicujus superioris perfectionis sive finitæ, sive infinitæ. Si necessariò diceret negationem infiniti, enimverò sine hac notione explicari non posset; sed realitas finita in alia realitate finita profectò includi potest : et exindè ab ipsa limitari : v. g. homo in hac exedra, ager in aliqua regione, exhibent res limitatas quarum limes non est aliquid infinitum. Ergo hæc ulterioris perfectionis negatio non necessariò relationem dicit ad infinitum. Dum habeo præ oculis rem quæ continetur, et rem quæ continet, video primam esse ab alia limitatam. Hinc ad negationem, quam includit notio finiti, explicandam, sufficit cognitio graduum inter res finitas.

II. Confirmatur thesis ex eo quòd finitum in variis linguis non est vox negationem infiniti importans, dum infinitum semper exhibetur ut negatio finiti. Ergo ex indole linguarum constat tantum abesse ut notio finiti obtineatur ex negatione infiniti, quòd infiniti notio exhibeatur ut efformata ex negatione finiti.

450. — *Scholium*. Adversarii potissimum dicipiuntur ex eo quòd limitem considerant tantummodo juxta communem rationem finiti (442), quæ de omnibus finitis actualibus et possibilibus prædicari potest. Concipiunt hanc rationem communem ut aliquod finitum universale, objectivum, omnia finita creata et creabilia complectens. Jamverò limites hujus fantastici finiti inveniri certò nequeunt nisi in infinito; nam Deus solus possibilitatem limitationis a se repellit. Ipsa igitur abstractio, seu universalitas fit elementum objectivum seu aliqua notio quæ ingreditur in comprehensionem ideæ finiti : atque hæc confusio peracta, originem hujus ideæ non invenire amplius queunt nisi in conceptu infiniti.

ARTICULUS II.

De entium perfectionibus quoad modum existendi.

451. — Ens, quoad modum existendi spectatum, variis etiam sortitur perfectiones, ac proinde variè determinatur ac dividitur. Modi existendi sunt 1° necessitas et contingentia, 2° immutabilitas, et mutabilitas, 3° æternitas, ævum et tempus. Hi modi dicuntur perfectiones quia exhibent veluti ultimum complementum in ratione existendi.

Istæ perfectiones, una cum superioribus, dicuntur etiam proprietates disjunctivæ, quatenus enti, ut sic, et singulis ejus inferioribus non simul conveniunt, ad discrimen proprietatum simplicium, quæ simul enti et singulis ejus inferioribus competunt.

§ I. De notione entis necessarii et contingentis.

452. — Necessarium dicitur illud *quod est et non potest non esse*, contingentis verò *quod potest esse et non esse*.

Triplex assignari potest necessitas et contingentia, nimirum *logica, physica et metaphysica*. Prima est modus quo *propositio* dicitur necessaria vel contingens (170). Secunda est modus quo *naturales causæ* sunt naturaliter determinatæ ad suos effectus : v. g., frigus est proprietas necessaria glaciæ : hæc volitio est effectus contingens voluntatis. Tertia est modus quo *ens* est; huic propriè congruit definitio superius data.

Triplex etiam esse potest hæc necessitas metaphysica, et totplex contingentia, scilicet in essendo, in existendo et in operando, prout ens aliter se habere nequit, vel potest, sive quoad *essentialiam*, sive quoad *existentiam*, sive quoad *operationem*.

453. — Necessitas etiam distinguitur in *simplicem* et *secundum quid*. Necessarium *simpliciter* est id quod alio modo se habere nequit : est ergo necessitas *rei in se*. Necessarium *secundum quid*, est id quod requiritur ad finem aliquem assequendum; est ergo necessitas *medii alicujus*. Prima potest esse absoluta, et est necessitas

entis omnino indefectibilis et invariabilis tum in essendo, tum in existendo, tum in operando. Secunda generatim potest etiam concipi ut necessitas entis invariabilis sub aliquo respectu, licet variabilis sub aliis.

454. — THESIS I. *Necessitas metaphysica, absolutè seu simpliciter sumpta, soli Deo convenit.*

Probat. Illud est absolutè necessarium cui repugnat prorsus omnis contingentia. Atqui soli Deo repugnat omnis contingentia sive in essendo, sive in existendo, sive in operando. Ergo Deus solus est ens simpliciter et absolutè necessarium.

455. — THESIS II. *Omne contingens existere nequit nisi ab aliqua causa producatur.*

Probat. Ens dicitur contingens quia potest non existere, seu est ens indifferens ad existendum. Atqui id quod *intrinsecus* non determinatur ad existendum, non nisi *extrinsecus* potest ita determinari. Ergo, cum existit, seu est semel determinatum ad existendum, id habere debet ab aliqua causa.

456. — *Scholium.* Contingens actu existens potest existentiam amittere, siquidem non intrinsecus, sed extrinsecus, determinatur ad existendum, ac proinde *in se* nunquam habet rationem suam existentiam. Interire potest sive per *corruptionem*, quando resolvitur in partes quibus constat: sive per *annihilationem*, quando ita destruitur, ut nihil illius remaneat. Substantia composita utroque modo interire potest, dum substantia simplex, non nisi per annihilationem, amittit entitatem.

457. — THESIS III. *Quodlibet ens, præter Deum, est vel contingens, vel necessarium necessitate secundum quid.*

Probat. 1° Quòd alia entia, præter Deum, non sint simpliciter et absolutè necessaria, id constat ex antea dictis (454); hinc illis non potest competere nisi necessitas secundum quid.

2° Quòd habere possint hanc necessitatem secundum quid, manifestatum est; nam, saltem quoad essentiam, res sunt necessarie (281).

3° Entia creata sunt contingentia, quatenus transcutit

nihil ad esse physicum, et exinde in *existendo* dicuntur simpliciter contingentia.

458. — *Scholium.* Ens aliquid potest dici necessarium quidem, sed necessitate secundum quid, quantum ad existentiam, cum in se non habeat principia corruptionis; quales sunt angeli et animæ rationales: contingens verò, quantum ad operationes: possunt enim ab una operatione in aliam permutari, imò etiam possunt agere vel non agere.

§ II. De notione entis mutabilis et immutabilis.

459. — Ens necessarium immutabilitatem sibi vindicat, dum ens contingens, prout tale, mutationi est obnoxium. Disputatio igitur de mutabilitate et immutabilitate immediatè sequitur tractationem de necessitate et contingentia.

Mutatio est transitus entis ex uno statu se habendi in alium statum. Ad mutationem tria requiruntur: 1° terminus *a quo*, 2° terminus *ad quem* et 3° utriusque subiectum. Terminus *a quo* est id quod recipit motum; terminus *ad quem* est finis motus; subiectum est id quod transit ab uno termino in alium.

Quamobrem ens illud mutari potest quod est indifferens ad terminum. Ergo ens simpliciter necessarium, quod ita est ut concipi non possit tanquam indifferens in existendo, non est mutationi obnoxium.

460. — Mutabilitas dividi potest, 1° in intrinsecam et extrinsecam. Mutabilitas *intrinseca* consistit in eo quòd possit recipere vel amittere aliquam perfectionem intrinsecam. Mutabilitas *extrinseca* consistit in diverso ordine quem ens recipere vel amittere potest ad alia entia. Ex: quando quis ex indoto evadit doctus, fit in illo mutatio intrinseca; quando quis a dextera alicujus hominis se vertit ad sinistram, fit mutatio extrinseca; prior respectus immutatur.

2° Immutabilitas vel mutabilitas, non secus ac necessitas et contingentia, spectari possunt quoad essentiam, quoad existentiam, et quoad operationem, id est quoad ea omnia que existentiam consequuntur.

461. — Ens quod mutationem non subit, dicitur sibi identicum. Si hæc identitas omnimodam repellat muta-

tionem, dicitur *absoluta*; si in ente aliqua fit mutatio quæ tamen sensum effugiat, identitas erit *relativa*; denique si aliquid varias subiit mutationes, quæ sub sensu cadunt, et tamen in communi hominum æstimatione illud ut idem habeatur, hæc identitas dicitur *moralis*; v. gr., ædificium fere ex integro pedetentim instauratum est moraliter sibi identicum.

462. — Mutatio quadamtenus, scilicet ratione, distinguitur ab actione et passione. Mutatio enim, prout consideratur in agente vel est ab agente, dicitur *actio*; prout in patiente seu recipiente actionem agentis spectatur, *passio* appellatur; quapropter mutatio ratione ab utraque distinguitur.

§ III. De notione entis æterni, æviterni et temporanei.

463. — Æternitas, ævum et tempus sunt diversæ species durationis. Durationis nomine intelligitur *perseverantia, seu permanentia rei cujuslibet in suo esse*.

Duratio distribuitur a philosophis in *increatum*, quæ soli Deo convenit, et *creatum*, quæ creaturis competit.

Duratio creata subdividitur in *ævum* et *tempus*.

Omnis igitur entium duratio reducitur ad æternitatem, æviternitatem et tempus.

I. De æternitate.

464. — Æternitas est duratio entis increati et immutabilis. Hæc duratio est *existentia sine initio, sine fine, sine successione*. Definitur a Boetio: (Lib. V. De consolatione phil.) *Interminabilis vite tota simul et perfecta possessio*.

Dicitur 1° *Interminabilis vita*; æternitas enim soli Deo propriè convenit, cujus Esse (ut vita sumptum) initio et fine caret, seu *terminos* non habet nec habere potest. 2° *Possessio*, quia Deus vivit vita nobilissima et indefectibili, et exinde ita permanet in esse, ut suum esse plene possideat. 3° *Tota simul*, id est, nullo modo successiva, quia ens successivum dici nequit simpliciter interminatum, quippe quum partes habeat finitas, et limitatas: in actu verò absoluto et necessario, nihil est quod non semper eodem modo sit. Dicitur 4° *perfecta*, quia quum sit Deus su-

premium omnium entium, est actus purus, in quo successio absolute repugnat.

Ex hac definitione constat in æternitate non reperiri sive *transactum* sive *futurum*, sed tantum *præsens*.

465. — At aliquando solemus æternitati sine errore tribuere præteritum ac futurum; et hic usus loquendi reperitur etiam in sacris Scripturis, ubi tria tempora Deo tribuuntur. Æternitas enim duplici respectu considerari potest, scilicet: 1° *formaliter*, et tunc est indivisibilis, immutabilis; 2° potest etiam considerari *virtualiter*, et quoad relationem extrinsecam quam habet ad eam tempus, et præ huius relatione extrinsecam dici potest divisibilis, successiva.

Istæ dictiones, quæ sine errore enti æterno tribuunt futurum, præsens et transactum, desumuntur ex nostro concipiendi modo, qui durationem non determinat nisi per comparationem ad tempus. Conceptus transacti et futuri sunt complexi et duo continent: *positionem* aliquam et *negationem*, nempe 1° affirmant realem existentiam ante vel post præsens, 2° negant actualem possessionem existentie. Hi conceptus, ut per se patet, æternitati applicari nequeunt, nisi juxta affirmationem.

466. — Quia æternitas omni temporì coexistit, potest considerari ut respondens variis temporis partibus. At hæc coexistentia non ita accipi debet, ac si quedam æternitatis partes partibus temporis responderent; nam tota simul coexistit cuilibet temporì et tota omnibus temporibus.

II. De viternitate.

467. — Duratio creata permanens (463) dividitur in durationem immutabiliter *natura sua* permanentem, quæ *ævum* appellatur, et in eam, quæ licet permanens sit, tamen ex se habet permanentiam non immutabilem, sed natura sua defectibilem, seu quæ reapse habere potest finem. Quod ad nomen attinet, *ævum* græcè sumitur etiam pro æternitate; sed ex usu Theologorum sumitur pro duratione rerum incorruptibilium, seu angelorum et animarum rationalium.

Æviternitas a quibusdam definitur: *Duratio creata*

permanens et incorruptibilis ab intrinseco. Dicitur 1° *duratio creata*, inde diversa ab æternitate, dicitur 2° *permanens*, quia est duratio rerum permanentium, quæ scilicet partem post partem non obtinent, quales sunt angeli et animæ rationales. Dicitur 3° *incorruptibilis ab intrinseco*, ut æternitatem distinguantur a compositis physicis, quæ corruptibilia sunt ab intrinseco : sic distinguitur a tempore.

408. — Ævum, ut constat ex dictis, partim cum æternitate, partim cum tempore convenit et ab eis discrepat. Convenit quidem cum æternitate, eo quod fota sit simul et indivisibilis duratio carens fine et successione prioris et posterioris : per quod a tempore distinguitur. Convenit verò cum tempore quatenus habuit exordium, et posset habere finem, saltem per extraordinarium Dei potentiam.

Attamen sanctus Bonaventura negat ævum esse durationem permanentem, licet sit duratio rei permanentis, seu putat esse durationem successivam.

Sanctus Thomas verò cum omnibus ferè Theologis sententiam tenet huic contrariam. Et hæc secunda sententia ut vera et certa proponitur a Suarezio. Rationes quibus fulciuntur istæ sententiæ prætermittimus, quia duratio, quæ est perseverans entis existentia, non potest aliter determinari, nisi quaerendo quid sit ens cujus duratio determinanda est : sed præterquam quod natura angelica non est rationi humanæ omni ex parte pervia, ejus disquisitione ad ontologiam non pertinet. Tamen potest generatim dici contra primam sententiam, quod in substantiali existentia angelorum non est realis successio ; quapropter ævum non potest esse duratio successiva.

III. De tempore.

409. — Temporis natura est adeò explicatæ difficilis, ut sanctus Augustinus, in libro XI *Confessionum*, cap. 14, fateatur illius notitiam se assequi non potuisse. Sic enim ait : « Quid est tempus? Si nemo ex me quaerat, scio ; si quaerenti explicare velim, nescio. » Licet nihil familiarius et notius in loquendo sit quam tempus, tamen hujus notionis analysis est omnium fortissè difficillima.

« Fidenter tamen, » subjungit sanctus Augustinus in

eodem loco, « dico : scire me quod si nihil præterit, non esset *præteritum* tempus ; et si nihil adveniret, non esset *adfuturum* tempus ; et si nihil esset, non esset *præsens* tempus. » Temporis ergo notio tria elementa continet : præteritum, præsens et futurum, ac proinde est *duratio cum successione*.

Quum tempus sit duratio entis *mutationibus* obnoxii, a nonnullis definitur post Aristotelem : *Mensura motus* (1) *secundum prius et posterius*.

Dicitur 1° *mensura motus*, quia tempus est duntaxat mensura rerum successivarum. Sicut per mensuram judicamus plus vel minus in re qualibet, sic per tempus plures aut pauciores in subjectis permanentibus mutationes sibi succedentes agnoscimus. Dicitur 2° *secundum prius ac posterius*, quia tempus, sive duratio motus est ipse motus prout habet prius et posterius. Breviter et dilucidius definiri potest : *Duratio cum successione*.

470. — Thesis I. *Tempus, et generatim duratio, non distinguitur realiter a re durante, sed ratione duntaxat.*

Probatur prima pars. Duratio est extensio quadam et continuatio existentia. Atqui hoc ipso quod res aliqua producit et conservat, nempe quod terminat actionem productivam et conservativam, durat vel instanti vel tempore. Ergo nihil aliud revera est duratio quam res durans.

Probatur secunda pars. Duratio tamen distinguitur ratione ab existentia. Proprie enim duratio existentiam non dicit, sed perseverantiam aliquam in eadem existentia. Atqui hæc perseverantia, licet non sit aliquid realiter distinctum a re perseverante, aliquid nihilominus dicit quod formaliter non includitur in conceptu existentia. Etenim conceptus durationis conceptui existentiaæ adjecti notionem successionis aut permanentiæ. Ergo tempus aut

(1) Motus ab Aristotele (3 Phys. sect. 6) definitur : actus entis in potentia, prout in potentia est. Dicitur 1° *actus*, quia informat et actus ipsum mobile. Dicitur 2° *entis in potentia*, i. e. ipsius subjecti, quod est in potentia ad aliquam aliam formam. Dicitur 3° *prout in potentia*, quia est actus imperfectus, qui actus suum subjectum, prout istud est in potentia ad talem formam, inque constituit subjectum formaliter in via ad formam ulteriorem.

duratio generatim inspecta a re durante ratione distinguitur.

471. — *THESIS. II. Tempus intrinsecum non distinguitur realiter a motu rerum.*

Nota. Tempus a philosophis distingui solet in intrinsecum et extrinsecum: *Intrinsecum* est duratio successiva rerum quæ tempore mesurantur. *Extrinsecum* vero eadem est rerum duratio quantum ordinem et respectum dicit ad motum alicujus externi corporis, per quem duratio successiva rei mesuratur.

Probatur. Quæ distinguuntur realiter, aut possunt realiter separari, aut sunt in diversis subjectis, aut ex illis unum producit ab altero. Atqui idem numero motus 1º separari realiter a duratione sua intrinseca nequit, 2º motus et duratio non sunt in diversis subjectis, nec denique 3º motus a duratione realiter producit, aut vicissim. Ergo tempus intrinsecum a rerum mutationibus non distinguitur.

Corollarium. Existentia rei mutabilis semel adepta perseverat sine interruptione usque ad suum interitum, ac proinde permanentia existentia mutabilis exhibet aliquod continuum. Hinc tempus reale, quod est hæc ipsa permanentia existentia mutabilis, est continuum; non constat ergo ex indivisibilibus, ut melius postea videbimus, dum agemus de continuo.

472. — *Scholium.* Tempus potest per abstractionem mentis considerari in se, præscindendo a rebus mutabilibus, et tunc habetur tempus possibile, seu absolutum, aut imaginarium et ideale: quod nihil aliud quidquam est quam possibilitas successioniis.

EXPLICIT ONTOLOGIA.

INDEX SYNOPTICUS.

PRIMI VOLUMINIS.

PROCEMIUM.

§ I. De Philosophiæ definitione.

Philosophia sumi potest tam pro mentis conatu ad sapientiam, quam pro ipsa sapientia. In hoc ultimo sensu definitur: *Scientia quæ discipulat de ultimis omnium rerum rationibus quas homo solâ ratione ducere consequi potest.*

§ II. De utilitate Philosophiæ.

1º Philosophia est utilissima ad alias scientias discendas et quidem 1º ad scientias speculativas, in quantum notionem veri in genere suppeditat; 2º ad scientias practicas, in quantum præbet ordinem et boni, necnon naturæ entium dirigendorum cognitionem.

2º Utilis est respectu hominis, sive privatim sumpti, facultates ejus promovendo et perficendo, sive in statu sociali considerati, quantum genuinum ordinis et societatum constitutionis conceptum affert.

3º Utilis est religioni quia 1º obstacula removet sophismata diluendo, 2º demonstrat *præambula fidei*, 3º promovet aptitudinem naturalem ad revelationem excipiendam, et præterea theologo methodum et speculativis conceptus subministrat.

§ III. De habitudine Philosophiæ ad alias scientias.

1º Quoad scientias ordinis naturalis, philosophia est simpliciter regina et dux, utpotè aliis suffundata principia præbens.

2º Quoad scientias ordinis supernaturalis, simpliciter subjacet; 4º ratione objecti; quia ordo supernaturalis na-